

Алмаші С. І.

Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ:

Збірник наукових праць
Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України

Том XII

ПСИХОЛОГІЯ ТВОРЧОСТІ

Випуск 15

Частина II

Київ – 2012

Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К: Видавництво «Фенікс», 2012. – Т. XII. Психологія творчості. – Випуск 15. – Частина II. – 324 с.

Головний редактор
дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С. Д. Максименко

Редакційна колегія:

Чепелєва Н. В. (заступник головного редактора), дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Моляко В. О.**, дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Балл Г. О.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Боришевський М. Й.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л. М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смульсон М. Л.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О. М.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю. М.**, доктор психол. наук, професор; **Піроженко Т. О.**, доктор психол. наук, професор; **Кісарчук З. Г.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Семенова Р. О.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Чена М.-Л. А.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.

Редакційна рада тому:

Моляко В. О. (відповідальний редактор), академік НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Мойсєнко Л. А.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В. В.**, доктор філос. наук, професор; **Симоненко С. М.**, доктор психол. наук, професор; **Чертобровкін В. М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О. Л.**, кандидат психол. наук, професор; **Біла І. М.**, кандидат психол. наук, доцент; **Ваганова Н. А.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Гулько Ю. А.**, кандидат психол. наук; **Медведєва Н. В.**, кандидат психол. наук; **Третяк Т. М.**, кандидат психол. наук, ст. н. с.; **Найдьконова Л. М.**, упорядник

Друкується за ухвалою вченої ради
Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія КВ № 17847-6693ПР від 10.06.2011

Збірник внесено до Переліку фахових видань України з психології
(Постанова Президії ВАК України № 1-05-5 від 1.07.2010)

© Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2012
© В. О. Моляко, 2012

ЗМІСТ

Абрамов В. В. ЧАСОВА ОРІЄНТАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ІНТЕРПРЕТАЦІЇ СТРЕСОВОЇ СИТУАЦІЇ ТА ВИБОРУ КОПІНГ СТРАТЕГІЙ.....	6
Акімов С. К. ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ІНТЕРНЕТ-АДИКЦІЇ НА ШІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У КОНТЕКСТІ ЧАСОВОЇ ПЕРСПЕКТИВИ.....	16
Алмаші С. І. ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА.....	24
Аришава І. О. ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ АНТИЦИПАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ У СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА.....	31
Батраченко І. Г., Мозгова Т. Ю. МЕТОД ІМОВІРНІСНОГО ДИФЕРЕНЦІАЛУ ТА ЙОГО МОЖЛИВОСТІ ЩОДО ДОСЛІДЖЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ МОДЕЛЕЙ МАЙБУТЬОГО.....	37
Березова Л. В. РОЗВ'ЯЗУВАННЯ СТУДЕНТАМИ КОНСТРУКТИВНО-ТЕХНІЧНИХ ЗАДАЧ.....	44
Бік К. В. ТОЛЕРАНТНІСТЬ-ІНТОЛЕРАНТНІСТЬ В СОЦІАЛЬНОМУ ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОМУ КОНТЕКСТАХ (рос.).....	52
Бикова О. М. ВИДИ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ПРОЯВУ (рос.).....	56
Васюк К. М. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ ПСИХОЛОГІЧНІЙ НАУЦІ.....	64
Войніська О. О. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕЛІГІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ (рос.).....	71
Волошко Н. І. ПСИХОЛОГІЧНІ ВПРАВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ УСВІДОМЛЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ СТАНУ ВЛАСНОГО ЗДОРОВ'Я І СПОСОБУ ЖИТТЯ.....	80
Вороніна К. О. СУЧАСНІ ТЕОРІЇ ТВОРЧОСТІ.....	88
Гаража М. В. КОГНІТИВНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ ВОДІВ АВТОМОБІЛЬНОГО ТРАНСПОРТУ (рос.).....	95
Гончаренко Н. В. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ СТРАХІВ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	103
Дзюба Т. М. ПСИХОТРАВМУЮЧА СИТУАЦІЯ В ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ: ЗМІСТ, ОСОБЛИВОСТІ, НАСЛІДКИ.....	113

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

У статті проаналізовано особливості професійної діяльності вчителя. Розглядається проблема емоцій та емоційної напруженості особистості. Визначені основні психологічні причини блокування педагогічної діяльності. Представлені результати емпіричного дослідження. Проаналізовані особливості прояву особистісних властивостей майбутніх педагогів та рівні вияву показників тривожності, імпульсивності, зовнішнього локусу контролю та соціальної бажаності студентів педагогічного факультету.

Ключові слова: емоції, емоційна сфера педагога, емоційна напруженість, емоційна стійкість.

Постановка проблеми. Гуманізація сфери освіти центральною проблемою підвищення ефективності навчального процесу виділяє людський фактор, як основний в системі відносин «людина-людина», який спрямовує, регулює та контролює систему людських взаємовідносин, а також когнітивну та емоційну наповнюваність взаємодії між учнем і вчителем. Досить часто в центр проблеми ставиться особа дитини, навколо якої обертаються всі засоби навчальної діяльності, і лише потім згадується особа вчителя, що заліяна у навчання дітей. Професія вчителя, для якої властива активна міжособистісна взаємодія в системі «вчитель-учні», потребує здібностей розуміти внутрішній світ учнів, вміння встановлювати з ними ділові і емоційні контакти, організувати їх спільну та індивідуальну роботу. Саме в професійній діяльності вчителів загострюється питання їх психологічної готовності до роботи з дітьми, яка вклучає як їх когнітивний компонент, так й емоційний, що є визначальним у створенні психічного комфорту в спілкуванні з учнями.

Отже, виходячи з окресленої вище проблеми професійної діяльності вчителів, яка суттєво визначається своєю навчальною змістовністю та психологічною готовністю до роботи, метою нашого дослідження є вивчення емоційної сфери вчителів, яка виражається рівнем їх психічної напруженості в ході професійної діяльності.

Слід додати, що в психологічній літературі, за виключенням класичних робіт Л.І. Божович, А.М. Прихожан, Н.Н. Толстих, Я. Корчак, відчувається дефіцит у подібних дослідженнях, які, на нашу думку, є необхідними, так як їх результати можуть допомогти вирішувати проблемні питання емоційного комфорту вчителя на робочому місці.

Основу нашого дослідження склали теоретичні засади вивчення психічної напруженості особистості (Г.І. Косицький, В.Л. Маріщук, Н.І. Наєнко, В.М. Смірнов та ін.); особливостей і показників працездатності особистості (К.М. Гуревич, М.Д. Левітов, Ю.Т. Коженцев); специфіки професійної діяльності та етики вчителя в умовах загальноосвітніх шкіл та загальноосвітніх допоміжних шкіл-інтернатів (М.І. Буянов, Н.В. Кузьміна, Ю.М. Кулюткін, Е. Стоунс та ін.); прояву психічної напруженості в професійній діяльності вчителя (Р.М. Грановська, Л.М. Захарова, О.В. Овчинніков та ін.) [2].

Професійна діяльність вчителя, характеризується досить високим рівнем складності та напруженості. Вчителів приходить здійснювати як заздалегідь заплановані та цілеспрямовано організовані навчальні й виховні

заходи, так і часто приймати педагогічні рішення у стихійно виникаючих, непередбачених ситуаціях взаємодії з учнями, їхніми батьками, колегами по роботі. Крім того, специфіка педагогічної діяльності полягає в тому, що вона будується за законами спілкування, під час якого здійснюється активний емоційний взаємовплив суб'єктів спілкування один на одного. Педагогічна діяльність насичена різними напруженими ситуаціями та різноманітними чинниками, що несуть в собі потенційну можливість підвищеного емоційного реагування. За ступенем напруженості навантаження вчителя в середньому більше, ніж у менеджерів і банкірів, генеральних директорів та президентів асоціацій, тобто тих, хто безпосередньо працює з людьми. Умови діяльності набувають рис напруженої ситуації, умови якої розуміються, оцінюються як важкі, складні, небезпечні.

Більшість дослідників сходяться на думці, що причини напруженості педагогічної діяльності обумовлені об'єктивними і суб'єктивними факторами. Під об'єктивними факторами розуміють зовнішні умови ситуації, її складність, тобто складні, напружені умови діяльності (завантаженість робочого дня, зіткнення з новими ситуаціями, підвищення інтелектуального навантаження і т. д.). Суб'єктивними факторами зазвичай стають особливості особистості, що провокують надмірну чутливість людини до певних труднощів професійної діяльності, – особистісні (мотиваційні, емоційні, соціальні та інші) характеристики.

При аналізі напруженості педагогічної діяльності необхідно пам'ятати про діалектику «зовнішніх» і «внутрішніх» чинників, про єдність об'єктивних і суб'єктивних причин. Вплив напруженої ситуації на діяльність людини залежить не тільки від характеру завдання, зовнішньої обстановки, але й від її індивідуальних особливостей, мотивів поведінки, досвіду, знань, навичок, основних властивостей нервової системи.

До напружених ситуацій педагогічної діяльності дослідники (А.К. Маркова, Л.М. Мітіна, М.М. Рибаківа, І.І. Риданова та ін.) відносять ситуації взаємодії вчителя з учнями на уроці (порушення дисципліни та правил поведінки, непередбачені конфліктні ситуації, неслухняність, ігнорування вимог вчителя, «дурні» питання і т. д.); ситуації, що виникають у взаємодії з колегами і адміністрацією школи (різкі розбіжності в думках, переважання дорученнями, конфлікти при розподілі навантаження, надмірний контроль за навчально-виховною роботою, непередуманість нововведень у школі і т. д.); ситуації взаємодії вчителя з батьками учнів (розбіжності в оцінці учня вчителем і батьками, неухважність з боку батьків до процесу виховання дітей і т. д.) [3].

Несприятливий вплив напружених факторів викликають у педагога стрес подвійного роду: інформаційний стрес (пов'язаний з інформаційними переважаннями, необхідністю швидкого ухвалення рішення при високій відповідальності за наслідки) та емоційний стрес (виникнення емоційних порушень, зміни в характері діяльності, порушення поведінки).

Поведінка сучасних вчителів нерідко характеризується підвищеною напруженістю. Наслідком її є грубість, нестриманість, крики, образи тощо. Агресивна реакція вчителя суперечить педагогічній доцільності впливу на учня і часто є причиною прогресуючої невротизації школярів. Уміння бути готовим до напружених ситуацій педагогічної діяльності необхідно сформулювати, і цьому може сприяти розвиток навичок аналізу і вирішення проблемних педагогічних завдань і ситуацій.

Аналіз конфліктних педагогічних ситуацій дозволяє студентам бути в курсі можливих напружених ситуацій їхньої майбутньої діяльності, сприяє моделюванню відповідних форм поведінки. Необхідно навчити студентів способам конструктивного вирішення конфліктів, методам, спрямованим на особистісний ріст дитини і орієнтованим на гуманістичну систему виховання, демократизацію взаємин з дітьми. Продуктивне вирішення конфліктної ситуації має на увазі сприйняття її як творчої задачі, переосмислення власної позиції і внутрішньої перебудови, гармонізацію спілкування на основі позиційного зближення сторін.

Деструктивні конфлікти характеризуються використанням механізмів психологічного захисту. При такому способі вирішення конфлікту всі зусилля спрямовуються не на усунення причин конфлікту, а на збереження цілісності свого «Я», хвилине неконструктивне зняття емоційної напруги (звинування іншого, «відхід від конфлікту», витіснення неприємної інформації зі свідомості і т.д.).

Деструктивні акції створюють лише ілюзію примирення і зводяться до зовнішньої дисциплінованості учнів. У педагогічній діяльності найчастіше зустрічаються форми психологічного захисту які передбачають «репресивні заходи» по відношенню до учнів – зловживання поганими відмітками, записи в щоденниках, догани, нотації, накладення різних санкцій через батьків, адміністрацію.

Встановлено, що деструктивний конфлікт зазвичай пов'язаний з такими особистісними особливостями педагогів, як низька емоційна стійкість, домінування егоцентричної спрямованості, неузгодженість самооцінки, орієнтація на негативні сторони інших людей. Причиною багатьох конфліктів є неповажне ставлення вчителів до своїх учнів, небажання побачити в учневі союзника спільної діяльності, нездатність до рівноpartnerського діалогу з учнями.

Переважаючи у педагогів захисних технік вирішення складних педагогічних ситуацій, і як наслідок, зростання емоційної напруги і дискомфорту, призводить до думки про необхідну профілактику та попередження дії неконструктивних механізмів в педагогічному спілкуванні. Це може бути зроблено ще в процесі навчання майбутніх вчителів у вузі за допомогою спеціального навчання з формування продуктивних способів вирішення педагогічних конфліктних ситуацій.

Успішна підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності висуває підвищені вимоги не лише до їх особистісних якостей, а й до рівня їх фізичного та психічного здоров'я. Здоровий і духовно розвинений педагог отримує задоволення від своєї роботи, володіє високим рівнем працездатності, активності, творчості, прагне до вдосконалення. Однак, як нам відомо, у сучасних педагогів у їх професійній діяльності зазначається стан емоційної напруженості, який проявляється у зниженні стійкості психічних функцій і понижених працездатності. Особливо великий вплив емоційної напруги на діяльність молодих педагогів. Постійний вплив напружених факторів професійної діяльності веде до погіршення її результатів, до зниження працездатності, появи характерних помилок, зниження показників психічних процесів (пам'яті, мислення, уваги). Після перебування в напруженій ситуації педагог часто відчуває розбитість, пригніченість, бажання лягти, заснути. В окремих випадках емоційна напруга досягає критичного моменту і результатом стає втрата самовладання і самоконтролю. Емоційні вибухи не проходять безслідно для здоров'я, отруюючи організм стресовими токсинами. Професійний борг зобо-

в'язу педагога приймати зважені рішення, долати спалахи гніву, дратівливості, відчаю. Проте зовнішнє стримування емоцій, коли всередині відбувається бурхливий емоційний процес, аж ніяк не призводить до заспокоєння. Навпаки, емоційна напруга підвищується і негативно позначається на здоров'ї, викликаючи різного роду психосоматичні захворювання. Крім того, повторювані несприятливі емоційні стани нерідко призводять до закріплення негативних особистісних якостей педагога (дратівливості, тривожності, песимізму і т.д.), що в свою чергу негативно позначається на ефективності діяльності та на взаєминах педагога з дітьми і колегами. В результаті у частини молодих педагогів процес адаптації до роботи зтягується і виливается в загальну незадоволеність власною професією. Як нам вже відомо, що багато з них не застосовують ніяких заходів щодо запобігання і зняття емоційної напруги і виявляють незадовільний стан своєї психологічної підготовки до педагогічної діяльності у напружених умовах вже в період навчання в педагогічному вузі.

У зв'язку з цим емоційна стійкість до різного роду напружених факторів професійної діяльності розглядається нами як професійно значуща якість особистості майбутнього педагога. При підготовці студентів до розвитку даної якості необхідно приділяти особливу увагу. Адже, як ми могли побачити з усього вищесказаного, ефективної емоційної регуляції не може бути без достатнього розвитку психологічної стійкості, яку ми розглядаємо як складну якість особистості, синтез окремих якостей та здібностей головної з яких – здатність до особистісного росту зі своєчасним і адекватним вирішенням внутрішньо-особистісних конфліктів, відносно (не абсолютну) стабільність емоційного тону і сприятливого настрою, розвинену волюву регуляцію.

У дослідженнях багатьох авторів зазначаються різні за походженням та проявами показники емоційної стійкості: розглядаються мотиваційні, моральні, волевові, інтелектуальні якості, властивості нервової системи, які в комплексі повинні перешкоджати виникненню емоційно напруженого стану, що дезорганізує поведінку і професійну діяльність людини. Серед причин блокування продуктивності педагогічної діяльності та руйнування емоційної стійкості виділяють: підвищений рівень тривожності, імпульсивності, прояву соціальної бажаності, високий рівень емоційного відгуку та ін.

У кожної людини існує свій оптимальний, чи бажаний, рівень тривожності – це так звана корисна тривожність. Оцінка людиною свого стану в цьому відношенні є для нього істотним компонентом самоконтролю й самовиховання. Під *особистісною* тривожністю розуміється стійка індивідуальна характеристика, яка відображає схильність суб'єкта до тривоги. Як схильність, особиста тривожність активізується при сприйнятті певних стимулів, що розцінюються людиною як небезпечні для самооцінки, самоповаги. Ситуативна або реактивна тривожність як стан характеризується суб'єктивно пережитими емоціями: напругою, занепокоєнням, заклопотаністю, нервозністю, що яскраво проявляються саме у педагогічній діяльності.

На даний момент, як нам відомо, дуже мало досліджень, присвячених проблемі соціальної бажаності. На рівні здорового глузду ми припускаємо, що соціальна бажаність визначає рівень тривожності, тобто людина, яка хоче сподобатися іншим, повинна відчувати якесь занепокоєння стосовно того, як його сприймають інші, чи робить вона якісь «неправильні» вчинки з точки зору визначених соціальних норм. Під емоційним відгуком педагога розуміємо ступінь чутливості, сприйняття. За В.В. Бойко, він виявляється в тому, як легко, швидко і гнучко педагог емоційно реагує на різноманітні впливи – соціальні

події, процес спілкування, особливості партнерів, «на справу», «на предмет», «природу», «на себе» тощо [5]. Зовнішній локус контролю відповідає пошуку причин поведінки зовні, серед оточення. Схильність до зовнішнього локусу контролю у педагогів виявляється разом з такими рисами, як непевність у своїх можливостях, невірноваженість, прагненні відкласти реалізацію намірів на невизначений термін, тривожність, підозрливість, конформність та агресивність. За неможливості впливання на перебіг подій, у осіб із зовнішнім локусом контролю переважно формується безпорадність та зниження пошукової активності, на відміну від осіб із внутрішнім локусом контролю.

Таким чином, належний рівень прояву емоцій, емоційна стійкість педагога – це запорука успішної професійної діяльності. Учителю як суб'єкту діяльності часто зустрічає різноманітні перешкоди на шляху досягнення поставленої мети, часом затрудняється в задоволенні своїх потреб. Це приводить до змін у його емоційній сфері, викликаючи необхідність у підборі ефективних прийомів емоційної саморегуляції.

Згідно з цілями нашого дослідження, ми розглянемо особливості прояву емоційної сфери майбутнього педагога під час навчання у вузі. Відповідно до мети нами було проведено емпіричне дослідження, в якому взяло участь 152 студентів. Респондентами виступили студенти педагогічного факультету, а саме 62 студентів першого курсу, 44 студенти – третього курсу та 46 студентів п'ятого курсу. Нами проведена методика виміру емоційно-вольових якостей (Тейлор, Айзенк, Роонг, Роттер обробка Кондратьєвої). Дана методика спрямована на вимірювання показників тривожності, імпульсивності, догматизму, зовнішнього локусу контролю. В результаті проведеного дослідження за даною методикою всіх студентів було поділено на групи з низьким, середнім та високим рівнем прояву показників. Проаналізуємо отримані результати (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати дослідження за методикою виміру емоційно-вольових якостей (Тейлор)

Рівні вияву	1 курс (%)	3 курс (%)	5 курс (%)
дуже високий	10 %	11%	2%
високий	69 %	68%	54%
середній	21 %	21%	44%
низький	0 %	0 %	0 %
дуже низький	0 %	0 %	0 %

Отже, аналізуючи отримані результати за проведеною методикою, можна виокремити певну закономірність, а саме. У студентів кожної з груп яскраво виражені показники імпульсивності, особливо у студентів п'ятого курсу (високий рівень не притаманний студентам, проте середній сягає аж – 91%, низький рівень притаманний лише – 9% студентів).

Особливу увагу слід звернути на показники шкал зовнішнього локусу контролю (високий рівень притаманний – 11% студентів, середній – 74% і низький рівень притаманний – 15% студентів) та соціальної бажаності (високий рівень притаманний – 11% студентів, середній – 83% і низький рівень притаманний лише – 6% студентів), які досить інтенсивно проявляються у студентів випускової групи. Дані показники можуть негативно проявлятися у студентів професійній діяльності студентів, адже значний рівень імпульсивності та соціальної бажаності можуть призвести до емоційної дезгармонії з оточуючими.

Окрім того, слід звернути увагу на динаміку збільшення шкали тривожності за роки навчання (високий рівень притаманний – 3%, 7%, 11% студентів відповідно 1-го, 3-го та 5-го курсів; середній – 63%, 66% та 67% відповідно; низький рівень притаманний – 34%, 27%, 22% студентів відповідно). Отримані результати потребують корекції з боку психологів, з метою вироблення у студентів вміння в оптимальному спрямуванні емоцій.

Для більш ґрунтовного аналізу нами був застосований багатofакторний особистісний опитувальник FPI. Автори І. Фаренберг, Х. Зарг, Р. Гампеля (модифікована форма "В"), який призначений для діагностики таких особистісних властивостей як: невротичність, спонтанна агресивність, репресивність, дратівливість, товариськість, врівноваженість, реактивна агресивність, сором'язливість, відкритість, екстраверсія – інтроверсія, емоційна лабільність, маскулінізм – фемінізм. Респондентами виступали, як і в попередньому випадку, студенти педагогічного факультету в кількості 152 чоловік.

Розглянемо результати дослідження за багатofакторним опитувальником FPI з кількісними показниками по кожній шкалі (див. табл. 2). Показники по всіх шкалах відображають середні значення цілої грипи студентів першого курсу.

Таблиця 2

Курс	Показники по шкалам опитувальника FPI											
	шкали											
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
перший	5,73	4,24	5,86	5,84	4,57	5,62	5,43	6,7	5,84	5,16	5,65	3,3
третій	6,58	6,54	6,5	7,46	4,96	6	7,46	7,19	7,65	6,38	6,96	4,46
п'ятий	6,64	4,75	6,84	6,58	4,11	4,84	6,35	7,27	5,53	4,8	6,91	3,18

Примітка: I – невротичність, II – спонтанна агресивність, III – депресивність, IV – дратівливість, V – товариськість, VI – врівноваженість, VII – реактивна агресивність, VIII – сором'язливість, IX – відкритість, X – екстраверсія – інтроверсія, XI – емоційна лабільність, XII – маскулінізм – фемінізм.

Аналізуючи отримані дані за методикою FPI бачимо, що чіткої динаміки не має, зміни звичайно відбуваються, але виокремлення певних закономірностей є досить складним. Студенти третього курсу набирають в деякій мірі більше балів майже по всіх показниках в тому числі трохи схиляється в бік маскуліності, що може свідчити про підвищену активність зовнішню і внутрішню про боротьбу мотивів можливо утворення нових стереотипів, але це тема для іншої роботи.

Для нас важливим є саме п'ятий курс, на якому показники сором'язливості досягають максимуму ($X_{сер} = 7,27$ ($\sigma = 1,84$)). Це говорить нам про тривожність, невпевненість у собі, занижену самооцінку, прискіпливість до себе або самозаглиблення, неможливість розслабитися і цілком віддатися зовнішнім обставинам тобто задіяти себе свою свідомість для вирішення нагальних питань, та проблем. Такі люди ніби бояться відвернути повністю свою увагу від себе постійно аналізуючи свій вигляд з боку, можна сказати, що вони також схильні до формальності. На практиці це може виражатися в емоційній холодності, небажанні відкриватися та встановлювати будь-які контакти, крім зв'язку вчитель – учень.

Отже, на основі отриманих результатів, можемо виокремити наступні тенденції:

1. Підвищений рівень сором'язливості на всіх курсах, зокрема на першому (Хсер.=6,7 ($\sigma=1,88$)) на третьому (Хсер.=7,19 ($\sigma=1,24$)) і (Хсер.=7,27 ($\sigma=1,84$)) - на п'ятому, що свідчить про внутрішню психологічну напруженість, почуття дискомфорту на людях, заглиблення у себе.

2. Досить високі оцінки за показниками депресивності (Хсер.=5,86 ($\sigma=1,49$)) - перший, (Хсер.=6,5 ($\sigma=1,47$)) - третій, (Хсер.=6,84 ($\sigma=1,42$)) - п'ятий курси, невротичності (Хсер.=5,73 ($\sigma=2,12$)), (Хсер.=6,58 ($\sigma=2,07$)), (Хсер.=6,64 ($\sigma=1,95$)), реактивної агресивності Хсер.=5,43 ($\sigma=2,12$), Хсер.=7,46 ($\sigma=2,07$), Хсер.=6,35 ($\sigma=1,95$) на першому, другому, третьому курсах відповідно, що є неприйнятним для педагогічної діяльності.

3. Відсутність позитивної тенденції покращення на протязі 5-ти років. Незадовільні показники по шкалам III - депресивність (Хсер.=5,86 ($\sigma=1,49$)) - перший, (Хсер.=6,5 ($\sigma=1,47$)) - третій, (Хсер.=6,84 ($\sigma=1,42$)) - п'ятий курси, IV - дратівливість Хсер.=5,84 ($\sigma=2,03$), Хсер.=7,46 ($\sigma=1,52$), Хсер.=6,58 ($\sigma=1,75$); VIII - сором'язливість Хсер.=6,7 ($\sigma=1,88$), Хсер.=7,19 ($\sigma=1,24$), Хсер.=7,27 ($\sigma=1,84$) на першому, другому, третьому курсах відповідно спостерігаємо з незначними розбіжностями.

Результати, які ми отримали є не задовольняючими для особистості педагога і вимагають певної корекційної роботи з боку психологів і викладачів вузу.

Узагальнюючи отримані результати, можна зазначити, що у респондентів педагогічного факультету яскраво виражені показники імпульсивності, показники шкал зовнішнього локусу контролю та соціальної бажаності, які досить інтенсивно проявляються у студентів випускової групи. Виявлені незадовільні показники по шкалам депресивності, дратівливості та сором'язливості. Таким чином, постає проблема у підборі заходів щодо запобігання і зняття емоційної напруги майбутніх вчителів, які виявляють незадовільний стан своєї психологічної підготовки до педагогічної діяльності у напружених умовах вже в період навчання в педагогічному вузі. Адже, успішна підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності висуває підвищені вимоги не лише до їх особистісних якостей, а й до рівня їх фізичного та психічного здоров'я.

ЛИТЕРАТУРА

1. Докшина Н. Природа виникнення емоцій та почуттів / Н. Докшина // Психолог. - 2006. - № 44. - С. 37-39.
2. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості: навч. посібник / Кириленко Т. С. - К.: Либідь, 2007. - 256 с.
3. Комісарова С. Д. Поняття про емоції, їх значення та особливості / С. Д. Комісарова // Психолог. - 2006. - № 25-28. - С. 32-38.
4. Семиченко В. А. Психологія емоцій / Валентина Анатоліївна Семиченко. - К.: Вища школа, 2004. - 335 с.

Алмасі С. І. ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХІЧНОЇ НАПРУЖЕНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

В статті проаналізовано особливості професійної діяльності учителя. Розглядається проблема емоцій та емоційної напруженості людини. Определены основные психологические причины блокирования педагогической деятельности. Представлены результаты эмпирического исследования. Проанализированы особенности проявления личностных свойств будущих педагогов и уровни проявления показателей тревожности, импульсивности, внешнего локуса контроля и социальной желательности студентов педагогического факультета.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональная сфера педагога, эмоциональная напряженность, эмоциональная усойчивость.

Almasly S. I. PROBLEM OF THE RESEARCH OF PSYCHIC TONICITY IN TEACHERS PROFESSIONAL ACTIVITY

The peculiarities of a teachers professional activity have been analyzed in the article. The problem of emotions and emotional tonicity of a personality are considered. The main psychological reasons of pedagogical activity blocking have been defined. The results of empiric research have been presented. The peculiarities of appearance of personal properties of the future educators and the levels of reveal of anxiety indicators, impulsiveness, outer locus of control and social wish of the pedagogical faculty students have been analyzed.

Keywords: emotions, educator's emotional sphere, emotional tonicity, emotional stability.

ІСТОРИЧНА ЕВОЛЮЦІЯ АНТИЦИПАЦІЙНИХ ФУНКЦІЙ У СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІЙ СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІУСА

Проаналізовано генезис антиципування у соціально-психологічній структурі професійної діяльності нотаріусів та функціонування інституту нотаріату в Україні. Встановлено тенденцію до зростання обсягів процесів антиципації та розширення її урізноманітнення їх функцій в нотаріальній діяльності.

Ключові слова: антиципація, генетичний підхід, метод психо-історичної реконструкції, інститут нотаріату, нотаріальна діяльність.

Актуальність. Нотаріат як соціальний інститут є одним із важливих чинників формування правової держави. Професійна діяльність нотаріусів покликана створювати належні умови для ефективної реалізації норм права фізичними та юридичними особами, захисту їх законних інтересів, шляхом надання правочинам публічної довіри та посилення доказової сили документів, запобігаючи суперечкам між сторонами цивільних правовідносин, захищаючи права осіб від можливих порушень у майбутньому, утверджуючи між ними стабільні й передбачувані відносини. Такий яскраво виражений превентивний характер функціонування й розвитку нотаріату вказує на особливо вагомий роль процесів антиципації як індивідуальному рівні в структурі професійної діяльності кожного окремого нотаріуса, так і на соціальному, коли йдеться про місію інституту нотаріату як певної підсистеми в системі суспільства в цілому.

Тому значущість антиципаційної складової в діяльності нотаріусів та функціонуванні нотаріату в процесі розвитку суспільства й держави тільки зростає, а від так зростає і потреба у психологічному осмисленні феномену антиципації в структурі діяльності нотаріусів. Однак психологічні аспекти діяльності нотаріусів досліджені вкрай слабо порівняно з розробкою нормативно-правових аспектів функціонування й розвитку нотаріату [8; 9; 16; 17; 19; 20; 23; 24; 25]. Хоча в деякій із цих робіт побіжно висвітлюються й деякі психологічні питання, що виникають у діяльності нотаріусів [1; 12; 19; 21]. Що ж стосується наукових праць присвячених психологічному аналізу антиципаційних функцій у структурі професійної діяльності нотаріусів, то вони відсутні повністю. Не піднімалася поки задана проблема і психологічних дослідження антиципації [3; 13; 15].

Водночас достатні передумови для вивчення цього феномену склалися в контексті як юридичних, так і психологічних наук. Розпочати заповнення